

RÓMAI MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

RÓMA:

A birodalom:

- Kiterjedése:
 - o A mai Európa jelentős része, Kisázsia, Afrika északi partvidéke, Földközi tenger-egész térsége.
 - o 3 millió négyzetkilométer, 70-90 millió ember.
- Római Birodalom jellege:
 - o Történelem folyamán első ízben jött létre ilyen hatalmas méretű birodalom, amely hosszú évszázadokon keresztül működőképes tudott maradni.
 - o E nagy terület egységben tartásának egyik fontos tényezője volt, a magas szinten szervezett közigazgatás és a jól szervezett katonaság.
 - o Római kultúrára jellemző volt, egyfajta tolerancia. A különböző kultúrákat nem megszüntetni igyekezett, hanem saját kultúrájához ötvözni, integrálni. Ez a szemlélet is sokban hozzájárult a Római Birodalom egységéhez. Elismerte a kulturális felsőbbiséget. A számára elfogadható vonásokat, római névre keresztelve, saját kultúrájában meghonosította.

A római vallás

- A római vallásban három különböző kulturális elem különíthető el:
 - o Ősi római istenek:
 - **Numen:** legősibb rétegei a római vallásnak.
 - Segítő szellemek. Munka, a család, a ház védelmét jelentik.
 - Családi közösségben, házi oltáron tisztelegnek előttük
 - Görögséggel való találkozás előtt már voltak a rómaiaknak személyes ember formájú isteneik, sokukat később a görög istenekkel azonosítottak, és a görög istenek képére formálták át őket.
 - **Janus**, a kétarcú isten, minden kezdet római istene, az ajtók, a kapuk és átjárók oltalmazója. Janust a rómaiak kettős arccal ábrázolták, egyszerre tekint előre és hátra. A legrómaibb istennek nevezték, ugyanis a görög vallással való azonosulás

után a Janus tisztelet megőrizte ősi jelentőségét. Nem is tudták semmilyen görög istennel azonosítani, ugyanis a görög mitológiában nem volt hozzá hasonló istenség.

- **Saturnus:** a földművelés ősi római istene. Saturnusban látták az új társadalmi rend megalapítóját: ő tanította meg az embereket a földművelésre és a települések létesítésére, a törvényeket pedig ő alkotta. Uralkodásának ideje az emberiség aranykora. Később, a görög mítoszok hatása alatt Kronosszal azonosították.

Saturnus tiszteletére rendezett fő ünnepeket december második felében ülték meg, ez az ünnepsorozat egyetlen görög ünneppel sem rokon, egészen ősi római hagyományokra nyúlik vissza. Az ünnepek egy hétig tartottak, s az utolsó napon a rabszolgák jelképesen szabadok lettek, mivel az aranykor nem ismerte sem az úr, sem a szolga fogalmát. Ez ünnepnapokon a hivatalokat és üzleteket zárva tartották, a rokonok és ismerősök kölcsönösen megajándékozták egymást. (karácsony)

○ Görögök vallás hatása:

- A rómaiak szinte teljes egészében átvették a görög mitológiát és a görög isteneket, csupán saját istenneveikre keresztelték őket. Csak néhány olyan itáliai isten akadt, akinek a legjobb akarattal sem sikerült a görög megfelelőjét megtalálni, mint például Janus.

Görög isten	Római megfelelő		szimbóluma
Zeusz	Jupiter	Főisten, az ég és a föld ura, a társadalmi igazságosság védelmezője	Villám, mérleg, sas
Héra	Juno	Ház, a tulajdon, házasság istennője	Alma, jogar
Poszeidon	Neptunusz	A tenger, a földrengés és a természeti katasztrófák és a lovak istene	Háromágú szurony, delfin, ló
Demeter	Ceres	A földművelés és a föld termékenységének istennője	Kígyó, búzakalász

Apollón	Apollón	Igazságosság, jog, zene istene	Lant, íj és nyíl.
Artemisz	Diana	Vadászat és a vadállatok istennője	Nyíl és vadállatok
Athéné	Minerva	Bölcsesség és a városok istennője	Sisak, lándzsa, bagoly
Aphrodité	Vénusz	Szerelem istennője	liba
Héphaisztosz	Vulcanus	Kovácsmesterek és kézművesek istene	Kovácsműhely, szerszámok
Árész	Mars	Háború és a harc istene	Lándzsa, sisak, kard
Dionüszosz	Bacchus	Bor, extázis, misztériumok istene	Bor, borostyán
Hermész	Merkur	Kereskedők, tolvajok, vándorok istene	Vándorbot, utazókalap, saruin vagy kalapján szárnyakkal.

- Az átvétel azonban felületes maradt. Míg a görög isteneket nem lehetett egy az egybe egy funkcióval azonosítani, sokkal inkább egy eszmeiséget, szellemiséget szimbolizáltak, addig a római istenek tapadtak a konkrét funkcióhoz. Ezáltal az istenek jelentősége és jelentettsége is változott. Minerva például jelentéktelenebb, mint Athéné, Mars tiszteletreméltóbb mint Árész.
- Az itáliai istenek világa nem a mítosz volt, hanem továbbra is, mint a legősibb római vallásban az aggályos tiszteletben tartott szertartások.
- Rómában azonban az istenek nagyságának elismerése elég ahhoz, hogy az ember boldogságát szavatolja. Az istenek nem kívánják az emberektől egész szívét, egész lelkét és minden képességét. Az istenek csupán annyit kérnek, tartsák őket tiszteletben és megfelelő pontossággal hajtsák végre a szertartásokat. Ha a földi halandó ezt megtartja, garantált a sikere itt a földön.
- Az istenek és emberek között szinte szabályozott jogi viszony van. Jellemző fogalmi felirat: *Fogadalmát szívesen teljesítette, mert az isten megérdemelte.*
- A vallás nem hit, inkább állampolgári fegyelem dolga volt. A római fennhatóság elismerése, áldozatbemutatás, formások betartása, de nem a leigázott népek isteneinek eltörlése.

- Misztériumvallások:
 - Formai vallások helyett, hit és lelki tartalom jellemzi. Teljes megváltást ígért és örökéletet.
 - A tisztelet tárgyául szolgáló istenek olyanok, akik mítoszuk szerint végletesen szenvedtek, iszonyú halállal haltak meg, de újjászülettek és feltámadtak. (Ozirisz, Dionüszosz)
 - A legelterjedtebb: az egyiptomi Ízisz és Ozirisz kultusz, az iráni eredetű Mithrász, az ősi iráni Napisten kultusza, aki az embereket a jóért való harcukban cselekvően támogatja.

Róma városa:

- Különleges helyett foglal el a birodalomban.
 - Minden út Rómába vezet
 - Római polgárjog
- Mérete:
 - A városfal 19 km hosszú volt.
 - 5 km a legnagyobb távolság a városban átlós irányban.
 - Fénykorában kb. 1millió lakosa volt.
 - Roppantul zsúfolt. 46602 bérház, 1790 magánház, 867 fürdő, ebből 11 nagy közfürdő. (Budapesten V-VIII. kerületben, ami a korabeli Róma nagyságának felel meg: 420000 ember 6762 lakóház. Rómában kétszer annyi ember élt, 40 000-el több ház állt.)
- Társadalom:
 - A római polgárjog különleges helyzetet jelentett a birodalmon belül.
 - fontos politikai tényező. A római nép hangulatának nagyon fontos szerepe volt a politikai stabilizáció szempontjából. Törekedtek is a politikusok, hogy jó kedvben tartsák a római tömegeket.
 - Népek:
 - Rabszolgák:
 - Lényegében a dolgozó réteg ők voltak. Az ókori gazdaság rabszolgák nélkül nem működött volna. Fizikai és a szellemi

munka nagy részét rabszolgák végezték. Birodalom közigazgatási rendszerét is ők működtették.

- A rabszolgák szerzésének fő forrása a háború volt. Rabszolga-kereskedelem az egyik legjövedelmezőbb üzletágnak számított. A hadseregeket rabszolga-kereskedők követték, kalózkodók is ellátták a társadalmat „árúval”. Meghódított területek lakói nem érezhették magukat biztonságban, de a szomszéd államok sem. A helytartók és a rabszolga kereskedők között állandó harc. Egész régiók néptelenedtek el a rabszolgakereskedőknek köszönhetően.
 - Változó volt a bánásmód, háborúk és források elapadásával javult. De igen embertelen. Törvényileg semmi nem védte a rabszolgát. Ura kiheréltethette, szexuálisan visszaélhetett helyzetével, bármikor megölhette.
 - A rabszolgák száma nagyon magas volt: Isidorus, egy előkellő római halálakor egyéb vagyonán kívül 4116 rabszolgát hagyott örökösire. Egyes becslések szerint a Róma lakosságának a fele rabszolgákból állott. Öltözetüket a szabad emberektől tudatosan nem különböztették meg, hogy ne eszméljenek rá, milyen sokan vannak.
 - A rabszolga felszabadíthatta magát pénzen, vagy felszabadíthatta ura. A felszabadított rabszolga függő helyzete megmaradt urától, de gyermekei már teljes mértékben szabad emberekké váltak.
- Római polgárok:
- Polgárjog nagyon nagy érték, öröklődött. (egy bizonyos tógát, ami ünnepi öltözetnek számított, kizárólag a római polgárok ölthették magukra) Nagy adománynak számított, aki megkapta. A köztársaság idején politikai életbe is beleszólása volt a római polgárokból álló népgyűlésnek. A császárság korában már csak formai jelentőségűvé válik.

- A római joggal rendelkező tömegek hangulata azonban igen erőteljesen befolyásolta a császárok hatalmát. Cirkuszt – kenyeret.
 - A nép megkövetelte, hogy róla gondoskodjanak és szórakoztassák. Ingyenes gabonaosztás, időnként pénzosztás, egyéb ajándékozások, kliensi rendszer. Munka nélkül is meg lehetett élni. Ingyenes gabonaellátmány, ruhapénz.
- pletariátus: Folyamatos adományokból (pénz, kenyér, ruha) tartotta el magát. A római polgárjog önmagában fontos bevételi forrást jelenthetett a pletariátus számára. A cliensi rendszer: Az előkellőket cliensek (római polgárok) tógás hada kísérte az utcán, hivatalában és nyilvános helyeken. Ennek fejébe ebédet kapott, olykor ajándékokat, pénzt.
 - Kisiparosok: cipészek és egyéb mesteremberek, magasabb életszínvonal, de a munka nehéz részét rabszolgákkal végeztette. Collégiumokba tömörültek, mely egyben érdekvédelemi szervezet, de szakoktatási feladatokat is ellátott.
 - Császárok örködtek a középréteg anyagi biztonságáért. Tibérius kivégezte a törhetetlen üveg feltalálóját, Vespasianus megtiltotta a nehéz oszlopok szállítását megkönnyítő készülék bevezetését. Ezek a találmányok ugyanis tömegek munkalehetőségeit veszélyeztették.
 - Rómában az életet a magas lakbérek drágították meg. A lakbérek olcsóbbá tételéért rendszeresek voltak tömegmegmozdulások. De túlnépesedés nem ezt a tendenciát erősítették. Róma szociális gondjai között első helyett foglalta el a tömegek lakásproblémája.
 - Könnyebben éltek a katonák, akiknek nem volt gondjuk lakbérre. Viszonylag alacsony zsold, abból még az étkezést levonták, de a várható zsákmány ellensúlyozta az alacsony

bérezést. Ha nem esett el, húsz évi szolgálat után igen szép vagyont gyűjthetett össze.

▪ Lovagok:

- a pénztőke urai, gazdasági élet irányítói. Magas gazdasági ismeretekkel rendelkeztek, ezért, a császári ügyvitelt és az állami ügyvitelt is lovagrendű fiatal emberek intézték.
- Provinciák kormányzói, testőr parancsnok, pénzügyigazgatás, Róma város igazgatása, de elsősorban üzletemberek.
- Nem annyira a politika berkeiben próbáltak szerencsét, sokkal inkább a gazdasági életben. Ők a nagy művészpártolók: Maecenas, Augusztusz barátja is lovagok jeles képviselője.

▪ Senatori rend:

- Néhány száz család, a leggazdagabb római polgárok. A politikai életben és a közéletben elsősorban ők játszottak fontos szerepet.
- A köztársaság idején a politikai életben meghatározó szerepet játszottak, azonban a császárkorban egyre inkább háttérbe szorultak. A császárok terrorjának elsősorban a szenátorok estek áldozatul. Külön ülőhelyeket biztosítottak a számukra a cirkusban és a fürdőkben, és egyéb előjogaik is voltak, de ezek kizárólag külsőségekre szorítkoztak. A politikai életben minden befolyásukat elvesztették, sőt életük állandó veszélyben forgott a császárok terrorjának köszönhetően.

- A város élete:

- Város mocsaras, egészségtelen területen épült. A római forráság nyáron igen káros gőzöket szabadított fel, amitől a város igen kellemetlen és egészségtelen helynek számított meleg napokon.
- Fürdők:
 - A rómaiak a fürdőkultúrát a görögöktől vették át, azonban igen hatékonyan továbbfejlesztették. Közegészségügy szempontjából is fontos szerepet töltöttek be a fürdők, ugyanis, egy átlagos római házban nem volt fürdőszoba.
 - Kezdetben kizárólag magánfürdők működtek. Bérház földszintjén építették őket. Igen elterjedt i. e. 33-ban 170 ilyen közfürdő volt

Rómában. Nagyon olcsók voltak, császári támogatásban részesültek. Előírás: öltöző, hideg vizes medence, langyos fürdő, melegvizes medence. Sokhoz sportpályát építettek, erősítőtermet, labdajátékoknak különböző pályákat, tornázni lehetett szakképzett oktatóval és a legtöbbhöz kocsmá is tartozott. A kocsmák egyben játékbarlang is, itt kockáztak, fogadásokat kötöttek. Fürdés után rendszeres volt a masszírozás, ahol illatos olajokkal kenték be a testüket.

- A fürdőzés idővel a római kedvenc időtöltésévé vált. Társasági élet fontos színtere. Egy átlagos római 21 órát töltött fürdőben hetente. Mozaikok, szökőkutak, márvány tették igényessé a fürdők épületeit.
- Az első közfürdőt monumentális építkezés keretében Agrippa építette. Ezek a közfürdők teljesen ingyenesek voltak (alapítványból működtették őket). Monumentális épületek, külön vízvezeték szállította a vizet. A fürdők egyedülállóak voltak méreteikben és szolgáltatásaikban: medencék sokasága, különféle sportpályák, könyvtár, éttermek várták a vendégeket. Több ezren fürdöttek egy időben Agrippa fürdőjében.
- Legnagyobb közfürdő Dioclecianus építette egy leégett városrészben: 112496 m², addig nem látott fényűzéssel. Külön sétány kerttel, ahol egzotikus állatokat mutogattak a rómaiaknak.
- A legtöbb fürdőben a nők és férfiak külön fürödtek, de a sportpályákat közösen használták. Délelőtt a nők, délután a férfiak. Férfiak meztelenül fürödtek, a nők bikiniben.
- A fürdőkre fordított császári figyelem, ami komoly anyagi áldozatokat is jelentett, az agasztuszi politika része. Vége a köztársaságnak, népnek politikai joga nincs, de a lehetősége megmaradt, hogy lázongjon. A tömegek nyomorúságos körülményein nem nagyon tudnak segíteni (lakás gond stb.). A gyönyörű közterek, ingyenes luxusfürdők elfeledtették az emberekkel a nyomorukat. Hasonló célt szolgáltak római játékok.

○ Játékok:

- A rómaiakban szunnyadó kegyetlenség sehol nem mutatkozik meg a maga nyersségében szembetűnőbben, mint a római játékokban.

- Játékok az istenek tiszteletére tartott sokszor több napos ünnephez kötődtek, melyeket népünnepélyek formájában ültek meg. A rómaiaknál az év 365 napjából százötven nap volt ünnepnap, ehhez még hozzájöttek császárok által esetlegesen meghirdetett ünnepek. Ezen kívül alkalmi ünnepek: Traianus hadigyőzelmét 123 napig ünnepelte. Ez idő alatt 10 ezer embert küldött az arénába.
- A játékoknak három formája volt:
 - gladiátor játékok
 - cirkusz
 - színház
- Ezek többnyire ingyenesek voltak, sőt, ételt italt is felszolgáltak. Ez is hozzátartozott a nép kedélyének ápolásához.
- **GLADIÁTOR JÁTÉKOK:** Legismertebbek a játékok közül. Igen híresek a kegyetlenségükről.
 - Nagyon mély és messzi gyökerei az emberáldozat környékén keresendő.
 - A rómaiak az etruszoktól vették át azt a szokást, hogy egy magas rangú halott temetésének napján, a meghalt emlékére élet-halál viadalt rendeznek az elhunyt rabszolgáik között.
 - Köztársaság idején egy néptribunus ezt a szokást elevenítve fel és szervezett először politikai népszerűsítő szándékkal viadalt, melyet minden római polgár számára ingyenessé tett. A viadal beváltotta a hozzáfűzött reményeket, és innentől fogva nagy gyakorisággal rendezték meg. A temetéssel való kapcsolata hamar feledésbe merült.
 - Ezeket a viadalokat az amphitheatrumokban tartották. Colosseumot, Róma híres amphitheatrumát Vespasianus építette, amely 80-ban lett kész. Ez 3 emelet magas épület 50 ezer ember befogadására volt alkalmas.
 - Gladiátor: külön rabszolga-kerekedő foglalkozott velük: hadifoglyok, erős testalkatúak, és akiket büntetésből adtak el. A gladiátor iskolákban képezték őket (császári tulajdon). Kaszárnya jellegű épületek. Évekig tartó felkészülés. Ha már

nyilvánosan harcolt, akkor is visszakerült és edzett tovább. Kiképzést kiöregedett gladiátorok végezték.

- Viadal: zene, kürtök, orgona kísérte, amiből nem sokat lehetett hallani a nézők és a haldoklók kiáltozásai között. Nézők fogadásokat kötöttek.
- Tipusai: ember – ember, vadállat – vadállat, vadállat – ember (sokszor egyetlen ostorral felfegyverezve)
- Különleges alkalmakkor tartották úgynevezett vízi csatákat, amelyeket külön erre a célra épített mesterséges tavon rendeztek. Első Julius Caesar ötlete volt. Célja, hogy bemutassa a római tömegeknek, milyen a tengeri ütközet. Gályákon kétezer evezős, ezer katona – ezer katona, küzdött egymással. Nem volt sok esély az életbenmaradásra.

▪ CIRKUSZ:

- Circus Maximus: 255000 ember befogadására alkalmas. A mai atlétikai versenyekhez hasonlít leginkább a cirkusz repertoárja. Azonban sokkal kevésbé irányították szabályok a játék menetét, mint manapság.
- A cirkuszi számok közül a legnépszerűbb a kocsiverseny. A 4 fogatú kocsinak a 8400 méteres körpályán 7 kört kellett megtennie, ami átlagosan 15 percet vett igénybe. A kocsihajtók nem rabszolgák voltak, hanem hivatásos sportolók. A győzteseknek pénzjutalom járt, és igen komoly vagyona lehetett szert tenni.
- A kocsiversenyzők istállóba tömörültek. Mindnek saját színe volt: kékek, zöldek, sárgák, pirosak. Szurkolók az istállójuk színét viselték.

▪ SZINHÁZ:

- Görög minta alapján született, de egy sokkal vulgárizáltabb formában. Lényegesen kevesebben látogatták, mint a többi

játékokat: néhány ezer ember. Rómában 3 állandó színház működött: befogadóhely 9-10ezer (párizsi Opera 2156)

- Elsősorban a vígjátékokat kedvelték, sok színpadi géppel, nagy látványos jelenetekkel. Derűs, ledér darabok gyakran szerepeltek a repertoárban.
- A pantomim-szerű némajáték római találmány: szereplők kínhalállal pusztulnak el, sokszor halálraítéltek, vagy rabszolgák játsszák a halálraítélt szerepét. A haláltusa teljes valójában „végigélvezhető” a színpadon. Keresztre feszítés, vadállattal széttépetés, megégették, éppen a megfelelő szerep szerint.

Róma pusztulása:

Nagy Konstantin székhelyét áttette Konstantinápolyba a város nagyon gyorsan veszített fényéből.